

מסורת הסיס

- א. רות רבה פ"ג.
- ב. פתיחה דאיכ"ב ל.
- ג. ב"ר פ"ז. תנחומא מקץ.
- ד. פסחים ו, א.
- ה. תנחומא בראשית ד.
- ו. ב"ר פ"ב.
- ז. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ב. שם תענית פ"ב ה"ב.
- ח. ברכות לג, ב. מה, ב. מגילה כה, א.
- ט. ספרי ואתהנו לב.
- י. תרי"ק דרשנים פ"ז. ספרי תצא רנ"ו. יבמות ו, ב.

גרסות

עושה בראשית. בפסוקים ובתנ"ך: עושה מעשה בראשית.

בשורות רעות. במקורות ובתנ"ך: שמועות רעות.

שלא תהא בתוך ביתי. בגמרא: שלא יהיו אלה בני ביתי.

לשון

סגורה של מלה זו (ולעיתים כדברי חכמים אפגוריה) היא בלשנית fundā או תיבנית φουδα תגורה, כ"ס. המורה היא הגורה חלולה שבה כצווי כעין כ"ס לכסף, וכן משמשת היא הן לצורך הגורה והן לצורך החוקת מנות.

א משנה

במשנה זו מרובים כל הדברים אשר אחר כך יפורטו בפרק זה, ויש בה קובץ של ברכות והלכות שאין להן מסגרת זמן קבועה והן נאמרות בהזדמנויות שונות. על מאורעות הטבע הכוללים כמו על הזיקין והזועות ואשר ידגנו בטיבם בגמרא] על הרעמים, רוחות הסערה, מברקים "שכוחו וגבורתו מלא עולם", ואילו על הרים וגבעות ימים וגהרות היוצאים מגדר הרגיל (רמב"ם) מברכים "ברוך עושה בראשית", ור' יהודה לשיטתו, מאחר שהוא קובע לכל מין פרטי ברכה לעצמו אומר שיש לברך ברכה מיוחדת כאשר רואים את הים הגדול והיא "ברוך עושה את הים הגדול", וברכה זו, כשאר ברכות הראיה מאותו סוג מברך בזמן שרואונו לפרקים, על הגשמים וכן על שאר שמורות טובות אומרים ברכה מיוחדת "ברוך הטוב והמטיב" אף על שמועות רעות יש ברכה — "ברוך דין האמת". כמו כן כשנבנה ארס בית חשש או קנה כלים חדשים הריהו מברך הרעה מעין על הטובה כלומר, על רעה שיש בה לעתיד צד של טוב מברך כפי המצב הקיים, ואמרו: שהצועק לשעבר כלומר, המתפלל על דבר שהיה בעבר ומנסה לחקן אותו בתפילתו הרי זו תפילת שוא. כגון מי שהיתה אשתו מעוברת ואומר "יהי רצון שתלד אשתי זכר" הרי זו תפילת שוא, או אם היה בא בדרך ושמע קול צוהה בעיר ואומר "יהי רצון שלא תהא צוהה זו בתוך ביתי" הרי זו תפילת שוא. שהרי כבר ארע המאורע.

א רואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר: "ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה".

ב מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה, אומר: "ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו".

ג יעל הזיקין, ועל הזועות, ועל הרעמים, ועל הרוחות, ועל הברקים אומר: "ברוך שפחו וגבורתו מלא עולם".

ד על ההרים ועל הגבעות, ועל הים, ועל הגהרות, ועל המדברות אומר: "ברוך עושה בראשית".

ה רבי יהודה אומר: הרואה את הים הגדול אומר: "ברוך שעשה את הים הגדול", בזמן שרואונו לפרקים, ועל הגשמים, ועל בשורות טובות, אומר: "ברוך הטוב והמטיב" על בשורות רעות, אומר: "ברוך דין האמת".

ו בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים, אומר: "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

ז מברך על הרעה מעין על הטובה, ועל הטובה מעין על הרעה, והצועק לשעבר — הרי זו תפילת שוא; והיתה אשתו מעוברת, ואומר: "יהי רצון שתלד אשתי זכר" — הרי זו תפילת שוא; היה בא בדרך ושמע קול צוהה בעיר, ואומר: "יהי רצון שלא תהא בתוך ביתי" — הרי זו תפילת שוא.

א אמרו חכמים: הנכנס לדרך [וכאשר יבואר בגמרא מוכר במקום שיש סכנה בכניסה לדרך] מתפלל שתי תפילות אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, ולדעת בן עזאי ארבע תפילות, ובעיקר: בכניסתו מתפלל שיצליח, וביציאתו מודה על שינוי מן הסכנה.

ב ומכאן להלכה: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנגמר "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (דברים ו, ה) וכן פרושו: "בכל לבבך" — בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע צריך לשעבד את שניהם לאהבת ה'. "בכל נפשך" — אפילו נוטל את נפשך, ו"בכל מאודך" פרוש אחר: בכל ממונך שכן הכסף נקרא "מאד" במקרא, פרוש אחר: "בכל מאודך" בכל מידה ומידה שהוא מודד לך בין שהיא מידה טובה ובין שהיא מידה פורענית הנה מודה לו.

ד ומכאן להלכות הקשורות בבית המקדש, אל יקל אדם את ראשו בכל נוהג של זלזול כנגד שער המזרח של הר הבית שהוא מכון כנגד בית קודשי הקודשים, ומשום כבוד המקדש אל יכנס אדם להר הבית במקלו, במנעלו, בפונדתו [הגורה חלולה ששמים בה את הכסף] ואפילו באבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא שלא יעבור דרכו כדי לקצר את הדרך, ורקיקה מקל וחומר שאסורה בהר הבית, ומסופר: כל זנותמי ברכות שבמקדש במקום לענות אמן היו אומרים "ברוך ה' אלקי ישראל עד העולם".

ה לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכון כנגד בית קדשי הקדשים, ולא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא, ורקיקה — מקל וחומר, כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים: "עד העולם".

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל — כגון הכך דקמני לקינן: וענברות הים וסירקן ונחלי ארנון כו'. ויקיין ויועוץ ורעמים — ופרש נגורלה, מלא עולם — לפי שאלו נחלין לו כמעטין לנורקין. ברוך עושה בראשית — ונגורלה פריך: אטו הכך דלעיל ללו מעשה נראית כינהו? לפרקים — ופרש נגורלה, ולפי שהוא חשוב וגדול ויכלן קנע ליה רבי יהודה נרסה לעלמו. מברך על הרעה מעין על הטובה — דין האמת, ועל הטובה מעין על הרעה — הטוב והנוטיב, ונגורלה ופרש הכי דוני, הנכנס לדרך — המהלך נדרך ולריך לענור כרך, וזס ונוטיבס ונוטליס רעים ונוהפסיס עלילות, אחת בכניסתו — מתפלל שיכנס לשלום, ביציאתו — ומתפלל שיאל לשלום, ארבע — כדופרש: נותן הודאה על שערך ולועק על העתיד, ננילוזו ארנטי, כדופרש נגורלה, היב ארם לברך על הרעה כוי — מפרש נגורלה, דבר אחר בכל מארך — וזות וזודות לק, נין מדה טובה נין וזות פורענות, לא יקל ראש — לא ינהן קלות ראש, כנגד שער מזרחי — חון לבר הבית אשר נחמוס הנמוכה אשר לרגלי הבית נגורלה, לפי שכל השערים וכוויבס זס כנגד זס, שער זנרח, שער עזרת נסיס, ושער עזרת ישראל, ופתח האולם והסיכל, וזית קדשי הקדשים ניומי מוקד ראשון, כשהיה אלוה טרקסין, בפונדתו = תנור חלול ונותקין בו ונוטת, מקל וחומר — נגורלה ופרש ליה, כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם — נחמסת תענית חמריקן: אין עונין חון נוקדש, המנרך לומר נסוף כל נרסה 'ברוך ה' אלתי ישראל מן העולם ועד העולם נרוך חון דעת', וכן ככולס, והענין חומרים: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', וילפינן לה מוקדש ומפלת ערלה וסיומתו, ולשמעין הכא דנמקדש ראשון לא היו חומרים אלל 'ברוך ה' אלתי ישראל עד מן העולם'.

תוספות

הרואה וכו' אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו וכו'. מירש רבי שמעיה: דכל הני ברכות צריכות להזכרת שם ומלכות "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם", וכן כתב רבינו שמשון מקוצי, כי הרב רבנו יצחק היה רגיל לברך על הברקים "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם", וכן מירש רבנו יצחק ומייתי ירושלמי דמיריקן: רבי זעירא כו' כל ברכה שאין בה וכו', ונראה לרבינו: דדוקא לרואה משלשים יום לשלשים יום דומיא דרואה ים הגדול לפרקים, דאמר בירושלמי דפרקים חייבו שלשים יום, שערך עבודה זרה מארצנו, בירושלמי מחני: כל שנעקרה עבודה זרה מכל ארץ ישראל, על הגהרות — לאו על כל גהרות איירי, אלא ארבע גהרות דנחביי בקרא, כמו הדקל ופרת.

הים הגדול: על הים הגדול, והוא הים התיכון ויש אומרים רק על האוקיינוס, (לחם אמודות, שם), "ברוך שעשה את הים הגדול", כדעת ר' יהודה. בנותן שרואונו לפרקים: על הים, וכן כל ברכות הראיה, מברך אם לא דאת אותם שלשים יום ("לפרקים").

שמעות רעות: על שמעות רעות מברך "ברוך דין האמת".

מקום שנעשה לו נס: מברך על נס, וכן מברכים על הנס כל יוצאי חלציו, וצריך לכלול בברכתו גם שאר נסים שארצו לו, כפי שנהג רבינו ודברי חמרא, (שם, ריח, ד, יח).

עושה מעשה בראשית / כי מאחר שחלק מדברים אלה נעשים אף בזמן הזה (כגון ברכים ורעמים) מברכים עליהם בלשון הנהגה ("על"ה).

אורח החלבה

מקום שנעשו בו נסים: הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל מברך "ברוך שעשה נסים וכו'".

"עושה בראשית": הרואה הרים וגבעות, ימים, נהרות ומדברות מברך "ברוך עושה בראשית".